

Довгань Олександр Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Жук Ілона Василівна

АСПЕКТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ

Проблема зникнення людей в Україні останніми роками стоїть особливо гостро, передусім, у зв'язку зі збройним конфліктом на сході нашої держави. Так, 15 лютого 2015 року МВС України оприлюднило список з даними про 1331 зниклих безвісти осіб в зоні воєнного конфлікту. За даними управління Національної поліції України в Донецькій області з квітня 2014 року до початку 2017 року на підконтрольній території Донецької області зникли безвісти 2727 осіб, доля 1053 з них невідома. За даними Луганської обласної військово – цивільної адміністрації на території області розшукується 1205 осіб, знайдено 633 людини, доля 572 залишається невідомою. У базі даних громадської організації «Мирний берег» наявна інформація про 2878 зниклих безвісти за весь час воєнного конфлікту. На кінець травня 2018 року в базі даних нараховується 1148 зниклих, з них військових – 150, цивільних – 998, невпізнаних загиблих – 152 [1].

З метою забезпечення правового регулювання відносин, пов'язаних з обліком та розшуком зниклих безвісти, визначення їх правового статусу, Україна у 2015 році приєдналася до Міжнародної конвенції про захист всіх осіб від насильницьких зникнень (далі – Конвенція) [2]. Крім того Верховною Радою 12.07.2018 р. було прийнято Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» [3].

У зв'язку з цим Кримінальний кодекс (далі – КК) України, зокрема Розділ III Особливої частини, був доповнений новою ст. 146-1 «Насильницьке зникнення», яка встановила відповідальність за «арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування» (ч. 1), а також за «видання наказу або розпорядження про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, або нежиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, його підлеглими заходів для їх припинення та неповідомлення компетентних органів про злочин» (ч. 2) [4].

Вочевидь, диспозиція статті була сконструйована законодавцем, виходячи з положень ст. 2 Конвенції, де наведене майже ідентичне визначення «насильницького зникнення» [5].

Схоже визначення закріплене і у Римському статуті міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року, відповідно до якого насильницьке зникнення людей визнається злочином проти людяності та означає арешт, затримання або викрадення людей державою, або політичною організацією або з їх дозволу, за їх підтримки або з їх згоди, при подальшій відмові визнати таке позбавлення волі або повідомити про долю чи місцезнаходження цих людей з метою позбавлення їх захисту з боку закону протягом тривалого періоду часу (п. 3 ст. 7) [6].

Науковці, розглядаючи зміст терміну «насильницьке зникнення людини», зазвичай виокремлюють його ознаки. Зокрема, В. Ю. Цвікі відносить до них такі: позбавлення особи свободи проти її волі; суб'єктами вчинення насильницького зникнення є виключно представники держави або особи, які діють із дозволу або за підтримки держави; відмова визнати факт позбавлення волі та повідомити про долю й місцезнаходження такої особи [7, с. 124–129].

Зазначимо, що із поняття насильницького зникнення випливає ще одна обов'язкова ознака: спричинення наслідку у вигляді залишення такої особи без захисту закону. Так, на думку К. П. Задої, позбавлення права на захист може бути кваліфіковано за ст. 374 КК України, «оскільки конструктивним елементом насильницького зникнення у конвенційному розумінні є залишення особи без захисту закону, що цілком узгоджується з юридичним змістом зазначеного положення кримінального закону України» [8, с. 61].

У ст. 6 Конвенції визначені вимоги щодо криміналізації насильницького зникнення людини, згідно з якими кожна держава-учасниця вживає необхідних заходів для притягнення до кримінальної відповідальності принаймні:

а) будь-якої особи, яка вчиняє акт насильницького зникнення, наказує, підбурює чи спонукає вчинити його, учиняє замах на його вчинення, є його пособником чи бере участь у ньому;

б) начальника, який:

1) знав, що підлегли, які знаходяться під його реальною владою та контролем, вчиняли або мали намір учинити злочин насильницького зникнення, або свідомо проігнорували очевидну інформацію, що свідчить про це;

2) ніс реальну відповідальність та здійснював реальний контроль стосовно діяльності, з якою був пов'язаний злочин насильницького зникнення, а також який не вжив усіх необхідних і розумних заходів у межах його повноважень з метою недопущення або

припинення вчинення акту насильницького зникнення або для передачі цього питання до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування [2, с. 122].

Досліджуючи відповідність положень кримінального закону України вимогам ст. 6 Конвенції, К. П. Задоя дійшов висновку про те, що законодавство не забезпечує всеосяжної караності дій начальника за наявності обставин, передбачених вказаним договірним положенням, оскільки норми КК України не охоплюють усієї множини ситуацій невжиття начальником заходів з метою недопущення або припинення насильницького зникнення (у конвенційному розумінні) його підлеглими [8, с. 68-69].

Таким чином, питання відповідальності за співучасть у насильницькому зникненні людини, а також відповідальності безпосереднього керівника службових осіб, що вчинили дії, пов'язані із насильницьким зникненням людини, потребують окремої уваги законодавця.

Список використаних джерел

1. Насильницькі зникнення в Україні та зникнення безвісті під час воєнного конфлікту на сході в 2014-2018 рр. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1528705847>.

2. Про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: Міжнародна конвенція ООН від 20.12.2006 р. № 995_154. Дата оновлення: 17.06.2015. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.

3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти: Закон України від 12.07.2018р. № 2505-VIII. Дата оновлення: 01.08.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19> (дата звернення: 02.08.2018).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26.

5. Наумова О. Окремі аспекти криміналізації насильницького зникнення людини: Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 2(14).

6. Римський статут міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. № 995_588. Дата оновлення: 16.01.2002. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

7. Цвікі В.Ю. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень: Європейські перспективи. 2015. № 2.

8. Задоя К.П. Визнання насильницького зникнення злочином за кримінальним правом України. Право і громадянське суспільство. 2015. № 4.